

УДК 070-029(477.83/.86)«1919/1939»:82-7

Юлія Савчин

**ОСОБЛИВОСТІ РУБРИКАЦІЇ ТА СТРУКТУРИ
САТИРИЧНО-ГУМОРИСТИЧНОГО ЖУРНАЛУ «БУДЯК»
(1921–1923 рр.)**

У статті виокремлено основні рубрики журналу «Будяк», проаналізовано зміст та особливості подачі матеріалів.

Ключові слова: рубрика, сатира, гумор, журнал «Будяк».

В статтє выделены основные рубрики журнала «Будяк», проанализировано содержание и особенности подачи материалов.

Ключевые слова: рубрика, сатира, юмор, журнал «Будяк».

The article highlights the main sections of the magazine «Budiak», analyzes the contents and characteristics of feed materials.

Key words: column, satire, humor, magazine «Budiak».

Вступ. Сатирично-гумористична періодика Галичини була широко розгалужена ще до Першої світової війни. Смішити та розважати галичан гострим слівцем бралися такі довоєнні видання як «Страхопудь», «Зеркало», «Жало» та ін. У повоєнний період знову відроджуються журнали та газети цього напрямку. Однак можна вважати, що історію сатирично-гумористичної преси того часу розпочинає журнал «Будяк» (1921–1923 рр.).

В першу чергу видання привертає увагу тим, що розпочало свою історію у нових політичних умовах і дало поштовх до розвитку та продовження традицій довоєнної сатирично-гумористичної преси у повоєнний час.

Побіжно мова йде про журнал «Будяк» у праці А. Животка «Історія української преси», проте автор помилково зазначив період виходу видання — лише 1921–1922 рр., хоча ми встановили, що журнал виходив з 1921 по 1923 р. Згадується часопис і у праці Л. Сніцарчук «Сатирично-гумористична преса Галичини 20–30-х рр.», зокрема розглядаються умови виходу видання, редакторський колектив і тематика публікацій.

Постановка завдання. Дослідження цього часопису цікаве не лише через зміну політичної обстановки (як відомо, саме у 1918 р. розпалася Австро-Угорщина, і Східна Галичина спочатку де-факто, а згодом і де-юре стала частиною Польщі), а ще й з огляду на особливості подачі інформації, оформлення сторінок, рубрик, структурування змістового корпусу видання, бо саме цей аспект залишається мало-дослідженим.

Мета цієї статті — проаналізувати та виокремити основні рубрики журналу, в яких редакція подавала актуальну інформацію міжвоєнного часу.

Результати. Ініціаторами появи «Будяка» були учасники так званої «Пресової квартири» УСС, які в період національно-визвольних змагань долучились до видавництва різноманітних часописів, на сторінках яких розвивали ідею незалежної української держави. Постійні дописувачі стрілецької преси — Роман Купчинський, Микола Голубець, Лев Лепкий, Юрій Шкрумеляк згодом активно виступали зі своїми публікаціями на сторінках «Будяка».

Традиції довоєнної періодики австро-угорського періоду мали неабиякий вплив на часописи міжвоєнного часу, зокрема і на журнал «Будяк». Про це свідчать різноманітні карикатури як у довоєнних, так і повоєнних виданнях. Водночас це простежується у схожості чи навіть запозиченні певних рубрик. До прикладу, у журналі «Страхопудь» була рубрика «Стецько Кропива має голос» та «Отъ Редакцій», а в «Будяку» — «Політик має голос» і «Від редакції», в журналі «Зеркало» публікувалась рубрика «Мої сплетні», потім під такою ж назвою будяківці друкували різноманітні гумористичні розповіді і в своєму часописі.

Журнал «Будяк» побачив світ 10 лютого 1921 р., перше число вишло у форматі невеликої книги і містило здебільшого різноманітні вірші, анекдоти та одне гумористичне оповідання. Проте вже другий номер журналу візуально зазнав суттєвих покращень, зокрема, на першій сторінці з'являється малюнок з логотипом (там зображений чоловік із будяком в руках, а навколо перехожі, які від нього втікають). Своєрідним підтвердженням цього рисунка можна вважати такі слова із часопису:

«А я ж «Будяк» — то не яка-будь штука —
Я не цвіту оттак собі на кпи —

Все те, що в нас повинно брати буки,
Ранять і колять мої колючки» [8, 1].

Вже із сьомого числа «Будяк» помітно еволюціонує та починає позиціонувати себе як сатирично-гумористичний ілюстрований журнал, а малюнок із будяком замінюють на різноманітні карикатури та шаржі. Такі переміни значно оновили лице часопису та мали привернути ще більше уваги читачів.

Про творчі пошуки редакторського колективу свідчать намагання уточнити напрям журналу, бо із 13-го числа його починають іменувати політично-сатиричним ілюстрованим двотижневиком, а з 14-го журналом політичної сатири та гумору. Проте на цьому творчі пошуки завершилися і надалі «Будяк» виходив у світ із підзаголовком «Сатирично-гумористичний журнал». За свою порівняно недовгу історію редакторам вдалося видати, зокрема, 18 чисел у 1921 р., 24 — у 1922 р. та 9 — у 1923 р.

Очевидно, що редакція часопису на чолі із Д. Кренжаловським продумала структурування змістової частини видання, кожне з чисел якого мало постійні рубрики, конкретний формат та оформлення сторінок. Періодично окремі рубрики зникали із «Будяка», натомість з'являлися інші, одні мали постійний характер, а інші періодичний.

Варто виокремити ті рубрики, які були постійними на сторінках часопису чи друкувалися певний період, але містили актуальну інформацію. Беручи до уваги такий принцип їх диференціації, можна виділити такі:

«Політик має голос», «Від редакції», «Кажуть», «Телеграми Будяка». Редакція не виділяла у спеціальні рубрики анекдоти, карикатури, гумористичні вірші та рекламу, але їх друкували у кожному номері, тому вважаємо за потрібне звернути увагу і на них.

«Політик має голос» була однією із найцікавіших рубрик журналу. Зазвичай в ній вміщувалась інформація про різноманітні політичні події, подані у сатирично-гумористичному світлі. Для читачів-галичан вона була цікава тим, що акцентувала увагу на найактуальніших політичних новинах, бо у період так званої повоєнної стабілізації саме політика та політики вирішували подальшу долю українства Галичини. Яскравим прикладом може слугувати такий уривок: «Справа Сх. Галичини з подихом весни не сходить з уст і умів жителів цього краю. Одні і другі не можуть спати; одним і другим привиджується в сні не-

зависима Сх. Галичина під протекторатом Англії, з генеральним її губернатором у Львові. Польська преса доказує, що ця справа вже рішена, а прем'єр Вітос заявив, «ex cathedra», що з приводу підписання мира з большевиками приналежність Сх. Галичини до Польщі не улягає ніякому сумнівові!! Блаженні віруючі!! Та аж тепер доперла довідалися ми, що рішення цюї справи лежало в руках большевиків — а ні якоїсь там Ліги Народів чи Ради амбасадорів» [7, 2]. На жаль, ця рубрика остаточно зникає вже у 10-му номері журналу.

Ще однією цікавинкою часопису стала рубрика «Від редакції», де друкувались різноманітні матеріали про перипетії навколо самого журналу та різноманітні сатиричні і гумористичні матеріали, зокрема кореспонденції про поїздки до Лондона та Варшави: «Дивує Вас певно, що я місто писати з Берліна, як обіцяв, опинився так нагло у Варшаві і звідси пишу, але до цього приневолити мене дуже важні політичні обставини. Як Вам звісно, укладається тут проект автономії для східної Малопольщі — значить діло епохального значіння — ну і тим самим так важне, що я кинув все і пустився в дорогу, щоби на місци досягнути точних інформацій» [1, 2].

Упродовж 1921–1922 рр. рубрика «Телеграми Будяка» друкувалася майже у кожному числі журналу, а матеріали, вміщені у ній, повідомляли про новини з Галичини та з-за кордону: «Харків: Відбувся з'їзд Комнезамів (кум біди). В президію вибрано самих українців, а то: Раковського, Каменєва, Мануїльського і Фрунзе... Вирішено переміняти усю Україну в комнезаму бідноту» [11, 10]. Або ще така телеграма: «Львів. Арештовано тут відповідального редактора «Будяка» Дмитра Кренжаловського. В кульоарах поліції при вул. Казимирівській говорять, що ред. Кренжаловський буде відповідати не лише за власні провини але й чужі, бо є дані, що він накладавав сугестивно другим свою волю, спонукуючи їх до злочинів» [12, 7]. В основі цих будяківських телеграм були реальні події, проте автори журналу подавали їх із певним сатиричним підтекстом.

Також незмінно з'являлася на сторінках часопису рубрика «Кажуть». У ній публікували численні новини та події у дещо перебільшеному, гумористичному світлі, до прикладу, такі: «Що Будяк не спить і пильно приглядається всему що діється в центрі і на периферії укр. політики» [5, 5]. Або, наприклад, «що польська лівиця в порозумінню з бльоком національних меншостей задумує, на випадок уступлення

Піلسудського висунути кандидатуру рабіна др. Тона на президента Річі Посполитої. Може тепер економічний стан Польщі піднесеться» [6, 7].

У журналі «Будяк» карикатури займали центральне місце. З номера в номер їх друкували на першій сторінці і вони за допомогою сатиричних та гумористичних прийомів зображали реалії тодішнього життя. Їхніми об'єктами ставали негативні явища, процеси та люди, бо саме за допомогою рисунка у дещо перебільшеній формі вдавалось підкреслити чи висміяти конкретні недоліки та суспільні вади.

Різноманітні карикатури із журналу «Будяк» засвідчують, що їх автори були небайдужими до суспільно-політичних процесів у Східній Галичині, та тих перипетій, які навколо них вирували. Зрозуміло, що карикатуристи видання завжди тримали руку на пульсі подій і проблем, які були актуальними для галичан. Наприклад, в одному із номерів на першій сторінці надрукували малюнок із красномовною назвою «Brygidki» [13, 1]. Як відомо, «Бригідками» називалася одна із польських тюрем у Львові. На карикатурі бачимо величезну чергу до головних воріт тюрми, а у вікнах — численних арештантів. Це зображення дещо гіперболізоване, про воно демонструє одну із тодішніх реалій — масові арешти українства.

Карикатура стала своєрідною графічною сатирою та гумором — деколи потрібною для того, аби просто посміятися, а інколи аби в'їдливо розкритикувати чи висміяти. Вона була підпорядкована єдиній ідейно-змістовій концепції: сатирично або гумористично інформувати (малюнком) громадськість про наболілі проблеми, підкреслити важливість певних процесів, зацентувати увагу на негативних персоналіях, зображуючи їх дещо перебільшено, перекручено. Тобто, це була не просто розвага, а спосіб покарати зло та його носіїв.

Цікавими для вивчення є вірші на першій та другій сторінках журналу. Наприклад, деякі актуальні і в наш час:

«Дивная новина:
Ціла Україна
Зароїлась овечками,
Наче полонина.
Бачить ми привичні
Вівці «потиличні»,
А в нас вівці завелися
Чисто політичні...» [9, 2].

Редакція не виділяла в окрему рубрику анекдоти, проте вони стали провідним жанром журналу, який не лише смішив читачів, а ще й зумів у доступній та лаконічній формі зацентувати увагу на суспільно-політичних та побутових проблемах повоєнного часу.

Побутові анекдоти відтворювали найрізноманітніші сфери галицького життя, наприклад:

«Бідний урядник української інституції вибрався літом за місто на прохід. Побачивши на полі великі покоси сіна сказав:

— Господи, чому-то я не худобина? Раз хочайби наївся» [10, 7].

Анекдоти на політичні теми дотепно «осмислювали» становище українців, які опинилися у складі Польщі, як нацменшина:

«— З чого складається чоловік?

— З душі і тіла.

— З чого складається чоловік, що живе в Малопольщі?

— ???

— З душі, тіла — і ідентичности» [3, 2].

На останніх сторінках журналу завжди друкувалась реклама, наприклад: кінотеатру «Коперник», кіно «Марусенька», фабрики печаток І. Глязермана, сигаретних папірців «AIDA», фабрики лікерів І. А. Бачевського, першорядної кав'ярні і ресторації «Ренесанс», торговельно-промислової спілки «Топас», парцеляційного товариства «Земля» та ін.

Таким чином, журнал не лиш веселив та вмів сатирично «вколоти», а ще й виконував інформаційну функцію, повідомляючи галичанам про різноманітні товари, послуги та розваги в краї. Тобто, у журналі «Будяк» «зміст газетної реклами по суті охоплює всі вияви наукового-технічного, економічного, культурно-освітнього поступу» [2, 31]. А у деяких числах часопису реклами було більше, ніж в сучасних періодичних виданнях.

Висновки. Отже, редакційний колектив «Будяка» вміло поєднав у рубриках журналу традиції та новаторство сатирично-гумористичної преси Галичини. Автори провідних рубрик — «Від редакції», «Політик має голос», «Телеграми Будяка», «Кажуть» зуміли привернути увагу численних читачів своїми актуальними публікаціями, які були викликом на події у тогочасному галицькому суспільстві. Не менш важливо й те, що редакція часопису на чолі із Д. Кренжаловським здійснила першу спробу видавати часопис такого напрямку у нових

політичних умовах, драматичних для українців Галичини. Структура видання цікава тим, що його на сторінках представлено найрізноманітніші сатирично-гумористичні жанри: анекдоти, памфлети, фейлетони, шаржі, карикатури, гумористичні повідомлення та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Від редакції // Будяк. — 1921. — № 11, 20 лип. — С. 2.
2. *Георгієвська В. В.* Історія української журналістики: становлення та розвиток рекламно-довідкової преси Східної України (XIX — початок XX ст.) : навч. посіб. / Георгієвська В. В., Сидоренко Н. М. — К. : АДЕФ-Україна, 2010. — 31 с.
3. Дір. Дефініція / Будяк. — 1922. — № 13–14, 10 лип. — С. 2.
4. *Животко А. П.* Історія української преси / Животко А. П. — К. : Наша культура і наука, 1999. — 362 с.
5. Кажуть // Будяк. — 1921. — № 18, 10 груд. — С. 5.
6. Кажуть // Будяк. — 1922. — № 23–24, груд. — С. 7.
7. Політик має голос // Будяк. — 1921. — № 5–6, 1 трав. — С. 2.
8. Смик. З весною // Будяк. — 1921. — № 2, 15 берез. — С. 1.
9. Смик. Цап вівці не пара! // Будяк. — 1922. — № 1, 1 січ. — С. 2.
10. Також зависть // Будяк. — 1923. — № 1, січ. — С. 7.
11. Телеграми Будяка // Будяк. — 1922. — № 6–7, 1 квіт. — С. 10.
12. Телеграми Будяка // Будяк. — 1921. — № 18, 10 груд. — С. 7.
13. *Vrygidki* // Будяк. — 1922. — № 21–22, листоп. — С. 1

Одержана 9.11.2014